

БОРИСОВ Назар Михайлович

Київський інститут Національної гвардії
України

**МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Вивчення міжнародного гуманітарного права (далі - МГП) у контексті діяльності Національної гвардії України (далі - НГУ) є надзвичайно актуальним в умовах тривалої збройної агресії РФ. Оскільки НГУ виконує важливі бойові завдання разом із Збройними Силами України, її діяльність має відповідати не лише національному законодавству, а й міжнародним стандартам ведення війни.

Проблеми, пов'язані із правовим забезпеченням функціонування Національної гвардії України, досліджували у своїх працях такі науковці, як О. Кобзар, О. Комісаров, Д. Корнієнко, О. Кривенко, Д. Толстоносов, Ф. Флурі, В. Бадрак та інші вчені. Разом з тим сутність правового статусу та зв'язку діяльності НГУ і міжнародного гуманітарного права ще недостатньо висвітлена у теоретичних працях.

Дотримання норм МГП дозволяє НГУ діяти ефективно, водночас зменшуючи ризик порушень прав людини та воєнних злочинів. Це, у свою чергу, посилює міжнародну підтримку України, сприяє фіксації та розслідуванню злочинів, які скоює росія, і зміцнює правові позиції України у міжнародних правових інституціях. Крім того, застосування МГП у діяльності НГУ сприяє захисту цивільного населення та критичної інфраструктури, що є одним із ключових завдань під час бойових дій.

Збройна агресія російської федерації проти України створила ситуацію, в якій питання дотримання норм МГП стало особливо актуальним. Національна гвардія України виконує як військові, так і правоохоронні функції, діє в умовах збройного конфлікту, що зобов'язує її дотримуватися міжнародних стандартів

ведення бойових дій. Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України», військовослужбовці мають діяти в межах міжнародного та національного законодавства, що регулює правила ведення бойових дій. [1].

У такому контексті роль міжнародного гуманітарного права у діяльності НГУ є надзвичайно важливою. По-перше, воно визначає допустимі методи ведення бойових дій та правовий статус військовослужбовців. По-друге, дотримання МГП є критично важливим для захисту цивільного населення, запобігання воєнним злочинам і зміцнення правової позиції України на міжнародній арені. По-третє, суворе дотримання міжнародних норм дозволяє виключити ризики неправомірного використання сили, що є важливим як для внутрішньої, так і для міжнародної легітимності дій українських військових підрозділів. [2, с. 4].

Поширеною є хибна думка, що міжнародне гуманітарне право повністю обмежує застосування військової сили або забороняє ведення бойових дій. Насправді ж МГП не лише не заперечує право держави на оборону, а й визначає чіткі правила ведення війни, що спрямовані на гуманізацію збройних конфліктів та захист цивільного населення. Саме тому дослідження цієї проблематики потрібне для того, щоб спростувати хибні уявлення суспільства про МГП та показати його реальну роль у регулюванні воєнних дій, зокрема у діяльності Національної гвардії України.

Як суб'єкт застосування норм міжнародного гуманітарного права, НГУ повинна керуватися основними принципами ведення бойових дій, зокрема принципом розмежування, який забороняє атаки на цивільне населення та об'єкти, принципом пропорційності, що обмежує застосування сили лише необхідним рівнем, а також принципом військової необхідності, який вимагає, щоб воєнні дії були спрямовані виключно на досягнення законних військових цілей [3].

Національна гвардія України має подвійний характер — вона є як силовою структурою, що відповідає за підтримання правопорядку у мирний час, так і військовим формуванням, що бере участь у збройному конфлікті. Це відрізняє її

від Збройних Сил України, які функціонують виключно у військовій сфері та виконують завдання із захисту територіальної цілісності країни від зовнішньої агресії [1]. Однак під час бойових дій військовослужбовці НГУ прирівнюються до комбатантів, що надає їм відповідний статус відповідно до норм міжнародного права [1, с. 85].

Юридичні підстави діяльності НГУ в контексті дотримання міжнародного гуманітарного права закріплені в національному законодавстві, зокрема у Законі України «Про Національну гвардію України», а також в дотриманні міжнародних угод, таких як Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року [4]. Крім того, Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України визначає обов'язкове навчання особового складу правилам ведення війни, поводження з військовополоненими та захисту цивільного населення [5, с. 8].

Діяльність Національної гвардії України в умовах збройного конфлікту підпорядковується нормам міжнародного гуманітарного права, які регламентують допустимі методи ведення війни, захист цивільного населення та поводження з військовополоненими. Відповідно особовий склад НГУ, як учасники збройного конфлікту, зобов'язаний дотримуватись принципу розмежування, передбаченого Женевськими конвенціями, застосовувати силу лише за військової необхідності та уникати надмірних втрат серед мирних жителів.

Забезпечення захисту цивільного населення та об'єктів критичної інфраструктури є ще одним важливим обов'язком НГУ. Відповідно до Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, забороняються атаки на лікарні, школи, об'єкти водопостачання та енергетичні системи, які необхідні для виживання населення [4, с. 72].

Взаємодія НГУ із ЗСУ, поліцією та міжнародними організаціями є ще одним важливим напрямом дотримання норм МГП. У бойових умовах НГУ діє разом із Збройними Силами України, виконуючи завдання з оборони території, контрдиверсійної діяльності та ліквідації загроз, пов'язаних з незаконними

збройними формуваннями [2, с. 78]. Важливою є співпраця з міжнародними гуманітарними організаціями, такими як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та ООН, які контролюють дотримання прав людини у зонах бойових дій та надають допомогу постраждалим [3].

Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, за воєнні злочини, включаючи атаки на цивільне населення, катування, взяття заручників та використання забороненої зброї, передбачена кримінальна відповідальність [8].

Національне законодавство України також встановлює покарання за порушення норм МГП. Відповідно до Кримінального кодексу України, воєнні злочини кваліфікуються за ст. 438 – «Порушення законів і звичаїв війни» [3; 8]. Покарання може включати позбавлення волі на строк до довічного ув'язнення, залежно від тяжкості злочину. Крім того, військовослужбовці НГУ можуть нести дисциплінарну відповідальність, якщо їхні дії порушують внутрішні нормативні акти, відповідно до статутних документів, затверджених МВС та Міністерством оборони [2, с.2].

Таким чином, дотримання МГП не лише зміцнює міжнародний імідж України, а й підвищує ефективність військових операцій, знижуючи ризики невиправданих втрат і сприяючи подальшому притягненню РФ до відповідальності за вчинені воєнні злочини. Подальше вдосконалення підготовки військовослужбовців НГУ щодо норм МГП є необхідним для забезпечення їхньої правової грамотності та збереження моральних і етичних принципів під час виконання бойових завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Національну гвардію України» : Закон України від 23.03.2014 № 1401-VII: станом на 19 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 10.04.2025).

2. Толстоносов Д. Ю., Кобзар О. Ф., Комісаров О. Г., Сидорчук В. П. Забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України: організаційно-правовий аспект: монографія / Д. Ю. Толстоносов, О. Ф. Кобзар,

О. Г. Комісаров, В. П. Сидорчук. – Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2023. 174 с.

3. Флурі Ф., Бадрак В. Національна гвардія України: шляхи розвитку: документ / Ф. Флурі, В. Бадрак. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/The-National-Guard-of-Ukraine-Development-Options_ukr.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

4. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року: збірник документів / Міжнародний комітет Червоного Хреста. – Женева: ICRC, 2016. 250 с.

5. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міноборони №164 від 23.03.2017. – Офіційний вісник України, 2017, № 30. 15 с.

6. Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років: збірник міжнародних договорів / упоряд. Юрінком Інтер. – Київ: Юрінком Інтер, 2015. 180 с.

7. Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998) : Офіційний бюлетень ООН. – Нью-Йорк: ООН, 1999. 300 с.

8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 19 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.04.2025).